

בישול בשר בחלב לצורך מחקר ולימוד

בנו של אחד מיידי, החליט ללמוד בבית הספר המיוחד לאמנות הבישול בלאס וגאס. כאשר בירר את תכנית הלימוד, נודע לו כי במהלך הלימודים, ובפרט, במבחני הגמר לקראת קבלת התואר, ידרש לבשל בשר בחלב, שיועבר לטעימת בוחן נכרי.

כמו כן אחד מחברי השיעורים הקבועים בבית, הוא חוקר במחלקה הביולוגית באחת האוניברסיטאות החשובות בלוס אנג'לס, ולאחרונה נצרך באחד ממחקריו לבשל בשר בחלב לצורך פיתוח תרופה נסיונית וחדשנית. ושניהם ביחד וכל אחד לחוד, שואלים: האם מותר לבשל בשר בחלב לצורך מחקר מדעי או לצורך קבלת תעודת גמר במקצועות הבישול.

מקור האיסור לבשל בשר בחלב

א. בסוגיית הגמרא במסכת חולין (קיד, א - קטו, ב) הובאו שש שיטות מהיכן נלמד איסור אכילת בשר בחלב, ובהם הלימוד של תנא דבי רבי ישמעאל "לא תבשל גדי בחלב אמו, ג' פעמים [דהיינו פסוק זה נאמר בתורה בשלוש מקומות: שמות כג, יט; שמות לד, כו; דברים יד, כא], אחד - לאיסור אכילה, ואחד - לאיסור הנאה, ואחד - לאיסור בישול". והלימוד של רב אשי, מנין לבשר בחלב שאסור באכילה, שנאמר (דברים יד, ג) לא תאכל כל תועבה, כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל. אין לי אלא באכילה, בהנאה מנין, כדברי אבהו, דאמר רבי אבהו א"ר אלעזר, כל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל לא תאכלו, אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע."

הרשב"א בספרו תורת הבית (הקצר בית ג שער ד דף פד עמ' ב) פסק כשיטת דבי רבי ישמעאל: "בשר בחלב אסור מן התורה, שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו, ונאמר בתורה שלשה פעמים. ומפי השמועה למדו שהאחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה, ואחד לאיסור בישול". והוסיף הרשב"א: "ולמה הוציאו הכתוב בלשון בישול, לומר לך שלא כדרך בישול אינו אסור מן התורה אלא מדברי סופרים."

מין השולחן ערוך (יו"ד סי' פז ס"א) העתיק להלכה את דברי הרשב"א: "כתוב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו ג' פעמים, אחד לאיסור בישול, ואחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה. והוציא אכילה בלשון בישול, לומר שאינו אסור מן התורה אלא דרך בישול, אבל מדרבנן אסור בכל ענין."

הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פ"ט ה"א) כתב: "בשר בחלב אסור לבשלו ואסור לאוכלו מן התורה ואסור בהנאה, וקוברין אותו ואפרו אסור כאפר כל הנקברים. ומי שיבשל משניהם כזית כאחד, לוקה, שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו. וכן האוכל כזית משניהם מהבשר והחלב שנתבשלו כאחד לוקה, ואף על פי שלא בישל". והוסיף (שם הלכה ב) "לא שתק הכתוב מלאסור האכילה אלא מפני שאסר הבישול, כלומר ואפילו בישולו אסור ואין צריך לומר אכילתו". כלומר, למרות שלא נאמר בתורה בפירוש איסור על אכילת בשר בחלב, האיסור נלמד מכך שאסור לבשל בשר בחלב, ואם הבישול אסור ודאי שנכלל בזה איסור אכילה.

ובפשטות נראה מדבריו שלא פסק להלכה כדברי התנאים והאמוראים בסוגיא בחולין שהביאו מקורות לאיסור אכילת בשר בחלב, והרב המגיד (שם) ציין מקור לדבריו במדרש רבה (לפנינו לא נמצא). ואמנם כבר תמה הלחם משנה (שם) על הרמב"ם "איך שביק גמרא דין ופסק כמדרש רבה (לפנינו לא נמצא)". ויש לבאר מה שורש מחלוקת הרמב"ם והשו"ע בזה.

עוד יש לעיין במה שכתב הרמב"ם שחיוב **בישול** בשר בחלב הוא בשיעור "כזית", ובשלמא באיסור אכילה, כתב רבי עקיבא איגר (שו"ת כתבים סימן קנד) "דבכל התורה שיעורו בכזית, והטעם **דסתם אכילה בכזית**", אך מניין שהדין כן גם בבישול, וצ"ע.

כמו כן יש להבין מדוע הזכיר הרמב"ם בתחילת הלכות מאכלות אסורות, בדיני איסור **אכילת** המאכלים האסורים את האיסור **לבשל** בשר בחלב, וצ"ע.

איסור בישול בשר בחלב - איסור מצד עצמו או כדי שלא יבוא לאוכלו

ב. ונראה בביאור הדברים בהקדם בירור גדר איסור בישול בשר בחלב - האם זהו איסור **מצד עצמו** או שהאיסור הוא **כדי שלא יבוא לאוכלו**.

בשאלה זו התלבט הכסף משנה (הלכות טומאת מת שם) בבואו ליישב את דברי הרמב"ם שכתב בהלכות מאכלות אסורות שאיסור **אכילת** בשר בחלב נלמד מהאיסור לבשל [לא שתק הכתוב מלאסור האכילה אלא מפני שאסר הבישול], ולכאורה זה סותר את הכלל ש"אין עונשין מן הדין", דהיינו אין מחייבים עונש מכח לימוד של "קל וחומר", ואם כן קשה היאך נלמד איסור אכילת בשר וחלב "קל וחומר" ממה שנאסר לבשל.

בתיורצו הראשון כתב הכסף משנה: "בשר בחלב מכיון שאסר בישולו הו' בכלל לא תאכל כל תועבה, כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל". כלומר, הרמב"ם פסק כדברי רב אשי בסוגיא בחולין [לעיל **אות א**] שאיסור אכילת בשר בחלב לא נלמד "קל וחומר" מאיסור בישול, אלא מפסוק אחר - "לא תאכל כל תועבה, כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל", ולכן אין זה בגדר "עונשין מהדין".

ועוד תירץ הכסף משנה: "אי נמי, דמשמע שלא אסרה תורה לבשל **אלא כדי שלא יבוא לאכול**". בתיורצו השני חידש הכסף משנה, כי מהות האיסור לבשל בשר בחלב היא כדי שלא יבוא לאכול. ופשטות ההבנה בדבריו היא, שאיסור **אכילת** בשר בחלב אינו איסור נוסף או אחר מאיסור **בישול בשר בחלב**, אלא חלק מאיסור **אכילת** בשר בחלב, שהתורה אסרה את הבישול כדי שלא יבוא לאכול. ולכן אין זה לימוד של "קל וחומר" בגדר "עונשין מהדין", אלא חלק מאיסור אכילה.

וכתב החתם סופר (חולין קיג, ב) "נמצא לפי הטעם **השני**, כל שאינו אסור באכילה מטעם אין איסור חל על איסור, גם על הבישול לא לקי, שהרי לא אסר הבישול אלא בשביל האכילה. משא"כ לפי טעם קמא, אסר האכילה בשביל התועבה דבישול, ואם כן אפילו אי אכילה לא חייל, מכל מקום אבישול לקי".

נמצא מבואר בדברי הכסף משנה, כי בתיורצו הראשון נקט שגדר איסור בישול בשר בחלב הוא איסור **מצד עצמו**, ואפילו באופן שאין איסור אכילה של בשר בחלב, עובר על איסור בישול, כי הבישול נאסר מצד עצמו. ובתירוץ השני נקט, שגדר איסור בשר בחלב הוא **כדי שלא יבוא לאכול**, ולפיכך כשאין איסור אכילה, גם הבישול לא נאסר.

ג. על תירוצו השני של הכסף משנה שבישול בשר בחלב נאסר **כדי שלא יבוא לאכול** תמהו האחרונים:

- הרואצ'ובר בשו"ת צפנת פענח (סי' קצח) מדברי הגמרא בחולין (קיג, א) "לא תבשל גדי בחלב אמו ג' פעמים, פרט לחיה ולעוף ובהמה טמאה". אין איסור לבשל בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טמאה, או להיפך. ופירש רש"י (שם ד"ה פרט) "אע"ג דחיה בכלל בהמה, אתא קרא יתירא ומפקיע - "גדי" ולא את הבהמה טמאה, אבל בהמה טהורה דלאו גדי, כגון פרה ורחל איתרבאי מקראי כדקתני בברייתא בגמרא". ותמה הרואצ'ובר: "ואי כדברי הכסף משנה, למה לן גדי, הא בטמאה ליכא למיחש שיבוא לאכול, דהא בדיל מיניה". אם בישול בשר בחלב נאסר **כדי שלא יבוא לאכול**, לכאורה לא היה נצרך פסוק להתיר בישול בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טמאה, שהרי אין חשש שיבוא לאכול מה שבלאו הכי אסור באכילה.

- הגאון מטשעבין בשו"ת דובב מישרים (סימן ל) כתב: "בגוף דברי הכסף משנה צע"ק אם דרשין טעמא דקרא (עי' ב"מ קטו, ב). וגם צ"ע מש"ס חולין (קיג, ב) דמבשל חלב בחלב לוקה על בישול ואינו

לוקה על אכילתו, דאין איסור חל על איסור. ולפי דברי הכסף משנה הנ"ל, מאי טעמא לוקה על בישולו, דהא איסור בישול הוא משום אכילה, וכיון דאינו לוקה על האכילה איך לוקה על הבישול, וכבר העיר בזה בשו"ת בית יצחק י"ד ח"ב סימן קמ"ח" [הגרצ"פ פרנק, רבה של ירושלים, הקשה בשו"ת הר צבי (י"ד סימן עט) קושיא זו, על הכסף משנה מדברי הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות פ"ט ה"ו) "אבל המבשל בשר מתה או חלב בחלב, לוקה על בישולו משום בשר בחלב ואינו לוקה על אכילתו", ומפורש בדברי הרמב"ם שאיסור בישול לא תלוי באיסור אכילה"].

ביישוב דברי הכסף משנה כתב הרב אליעזר יחזקאל גרוסמן (קובץ דרך כוכב מיעקב, חלק ג עמ' צו) על פי המבואר במסכת יבמות (לב, א) בדין "אין איסור חל על איסור", שאם האיסור הראשון פקע, חוזר האיסור השני וחל. ולפי זה יש לומר כי "באמת ס"ל להרמב"ם דאיסור בישול הוא מחשש אכילתו, והא דלוקה על בישול חלב בחלב [וכל דבר אחר של איסור בחלב] אע"פ שאין לוקין על אכילתו, יש כמה אופנים שכן ילקה על אכילתו משום בשר בחלב, והיינו אם בישלו וגמעו כשהוא חם עד שנכווה גרונו, או שעירב דברים מרים, דבכה"ג משום איסור חלב לא ילקה, דאינו אכילה דרך הנאה, מ"מ על איסור אכילת בשר בחלב בודאי ילקה, דבשר בחלב לוקה אף אם אינו דרך הנאה. נמצא, דבשעת בישול החלב בחלב שפיר יש כאן חשש משום אכילתו באופנים אלו, ולכך לוקה".

כלומר, הלימוד מהפסוק "גדי" למעט את בהמה טמאה מאיסור בשר בחלב, נועד לאופנים שאין איסור מצד אכילת בהמה טמאה [כגון, כשאינו אוכל בדרך הנאה], ואז חוזר למקומו איסור אכילה מדין בשר בחלב, ועל כן נצרך לאסור בזה גם את הבישול, כדי שלא יבוא לאוכלו ולעבור על איסור אכילה.

ד. ונראה לדייק כדברי הכסף משנה בתירוצו השני, שאיסור בישול תלוי באיסור אכילה, מדברי תרגום אונקלוס בכל שלושת המקומות בהם הוזכר בתורה הפסוק "לא תבשל גדי בחלב אמו" - "לא תיקלון בשר בחלב", וכתב הפרי חדש (י"ד סי' פז ס"ק א) "ויש לתמוה על תרגום אונקלוס, דבכולהו לא תבשל תרגם לא תיקלון. ואולי סבור דבישול שאסר הכתוב היינו דווקא כשאכלו, ואפקיה קרא בלשון בישול, משום דלא אסיר באכילה אלא דרך בישול, וכתוב בתורה ג' פעמים לעבור עליו בג' לאוין, וצ"ע". וכן דייק בשו"ת בנין אב (ח"ד סי' מה) "מדברי התרגום מוכח שעיקר האיסור הוא לאכול בשר וחלב מבושל, שהרי כתב רק את איסור האכילה". ומשמע כי גדר איסור הבישול הוא בגלל האכילה, וכדברי הכסף משנה בתירוצו השני, שאיסור בישול תלוי באיסור אכילה, ולכן תרגם אונקלוס את איסור הבישול כחלק מאיסור האכילה.

לעומת זאת, בספר חרדים (מצות ל"ת פ"ה סימן מו) כתב: "שלא לבשל בשר בחלב אפילו אינו רוצה לאוכלו אלא להאכילו לנכרים או לדבר אחר, שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו". ומפורש בדבריו שגדר איסור בישול בשר בחלב הוא איסור מצד עצמו, ומשום כך אפילו באופן שאין איסור אכילה, עובר על איסור בישול.

ה. על פי האמור היה נראה לומר כי מחלוקת הרמב"ם והרשב"א מהיכן נלמד איסור בישול בשר בחלב, שורשה בהבנת גדר איסור בישול בשר בחלב, כפי שביאר בספר טל חיים (בשר בחלב סימן א) שהרמב"ם סבר שהאיסור הוא כדי שלא יבוא לאוכלו, ולכן לא הביא להלכה את דברי תנא דבי ישמעאל שלמד את איסור אכילת בשר מכך שנאמר בתורה שלוש פעמים "לא תבשל גדי בחלב אמו", אלא למד את איסור האכילה "מפני שאסר הבישול", כי "אם היה איסור עצמי על הבישול, לא היה מקום ללמוד קל וחומר מאיסור הבישול על איסור האכילה, דהיה אפשר להבין שאיסור הבישול הוא איסור עצמי, ויש לו חומרא שאינה נופלת בחשיבותה ובגנותה מהאכילה. ומזה שאפשר ללמוד בקל וחומר זה מזה, יש להסיק שהבישול אינו אלא היכי תמצי להגיע למציאות של אכילת בשר בחלב שהתבשל זה עם זה. ולכן מוצדק היה לומר שאם ההיכי תמצי נאסר, ודאי שיש לאסור את עיקר האיסור שהוא התוצאה של המעשה".

והרשב"א שציין כמקור לאיסור בישול בשר בחלב את דברי תנא דבי רבי ישמעאל סבר **"שהבישול הוא איסור עצמי"**, שאינו מהווה רק היכי תמצ' לאכילה, ואולי הוא אף חמור מאיסור אכילה". וזו דרשת תנא דבי רבי ישמעאל שנאמר בתורה **"לא תבשל גדי בחלב אמו"**, ג' פעמים - אחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה, ואחד לאיסור בישול", לומר שכל אחד מהאיסורים הוא איסור בפני עצמו.

אולם בשו"ת מנחת פרי (ח"א סימן נא) רצה לדייק מדברי תנא דבי רבי ישמעאל, שגדר איסור בשר בחלב הוא כדי שלא יבוא לאוכלו "שהרי אמרו בגמרא איסור **אכילה** ברישא, אף שהפסוק הוא בלשון **בישול**, להורות דכל איסור בישול הוא משום איסור אכילה". והיינו שתנא דבי רבי ישמעאל הזכיר בדרשתו **"אחד לאיסור אכילה"**, ולאחר מכן **"אחד לאיסור בישול"**, ולכאורה מדוע לא הזכיר קודם כל את איסור **בישול** שנזכר במפורש בלשון הכתוב בתורה. ומוכח שרצה להשמיע כי איסור הבישול נובע מחמת איסור האכילה, ולכן הזכיר בתחילה את איסור האכילה.

אלא שיש להעיר על דיוק זה מדברי השולחן ערוך (יו"ד סי' פז ס"א) שהעתיק את דברי התנא דבי רבי ישמעאל להלכה, והזכיר **בהתחלה** את איסור **הבישול**: **"כתוב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו ג' פעמים, אחד לאיסור בישול, ואחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה"**. ולפי זה יתכן שרצה השו"ע להשמיע, שאדרבה, איסור בישול הוא איסור בפני עצמו ולא כדי שלא יבוא לאוכלו, וצ"ע.

ו. על פי הסבר זה בדעת הרמב"ם, מבואר המקור לדבריו שחיוב **בישול** בשר בחלב הוא בשיעור **"כזית"**, כי מאחר וגדר איסור בישול בשר בחלב הוא **כדי שלא יבוא לאוכלו**, הרי שמכיון ו"בכל התורה איסור **אכילה** שיעורו **בכזית, דסתם אכילה בכזית**" [דברי רעק"א המובאים לעיל **אות א**], גם הבישול אינו אסור אלא בשיעור **"כזית"**.

ומובן מדוע הזכיר הרמב"ם בתחילת הלכות מאכלות אסורות, בדיני איסור **אכילת** המאכלים האסורים את האיסור **לבשל** בשר בחלב, שהרי איסור בישול בשר בחלב הוא **כדי שלא יבוא לאוכלו**, ולכן הוזכר דין בזה בהלכות איסור **אכילת** בשר בחלב.

והנה כאשר הרמב"ם הזכיר את איסור בישול בשר בחלב בתוך דבריו בהלכות טומאת מת (פ"א ה"ב) כתב וזה לשונו: **"אין טומאת משא במת מדברי סופרים אלא דין תורה, ויראה לי ששתק ממנה הכתוב כדרך ששתק מאיסור אכילת בשר בחלב לפי שאסר בפירוש אפילו בישולו, כך שתק מטומאת משא במת לפי שטימא בפירוש אפילו טומאת אהלו כל שכן משאו"**. וידועים דברי המגיד משנה כי החידושים שנזכרו בדברי הרמב"ם בלשון **"יראה לי"** נאמרו **מסברא** שחידש הרמב"ם מדעתו [ראה בהלכות יבום (פ"ז ה"י), בהלכות עירובין (פ"ח ה"י), בהלכות שבת (פ"ו ה"ח) בהלכות אישות (פכ"ב ה"ט)]. ולפי האמור לעיל מבואר היטב מדוע כתב הרמב"ם את המקור ללימוד איסור **אכילת** בשר בחלב בלשון **"יראה לי"**, שהרי זהו חידוש שלמד הרמב"ם מהסברא שאיסור **בישול** בשר בחלב הוא כדי שלא יבוא לאוכלו, ולכן שפיר נלמד שאם בתורה נתפרש איסור **בישול** בשר בחלב שאינו איסור בעצם אלא נובע מהאיסור **לאוכלו**, ודאי שעיקר האיסור שהוא התוצאה של המעשה - אכילת בשר בחלב, אסור".

בישול בשר בחלב שאין חשש שיבוא לאוכלו

ז. על פי סברת הכסף משנה שבישול בשר בחלב נאסר מחשש שיבוא לאוכלו, יש לדון האם ניתן להתיר לבשל בשר בחלב כשאין חשש שיבוא לאוכלו:

• **שריפת בשר בחלב בפחי אשפה** - בספר אשרי האיש (יורה דעה פ"ה עמ' מ) הובא בשם הגרי"ש אלישיב: **"במקומות בחוץ לארץ, שמסודר, שכל בנין שורף את האשפה שלו על ידי מתקן שבתוך האשפה, ששורף את הכל על ידי לחיצת כפתור, אסור ליהודי לבצע את השריפה, כיון שיש שם תערובת בשר בחלב"**.

אכן, לפי המבואר לעיל, נדון זה תלוי בשאלה מהו גדר איסור בישול בשר בחלב, כפי שביאר בספר טל חיים [בהמשך דבריו המובאים לעיל **אות ד**]: **"במקרה שברור שהבישול לא יכול להביא בשום אופן**

לאכילה, וכגון שישרוף את הבשר והחלב, ותוך כדי השריפה הם יתבשלו יחד, לפי ההבנה שהבישול נאסר כיון שהוא היכי תמצ' לאכילה, יש לומר שיש לאסור **רק כשהבישול עשוי מצד עצמו להביא לאכילה**. ובמקרה כזה שהדבר נעשה מוכשר לאכילה, יהיה איסור, אף שהוא לא יאכל ואינו מתכוין לאכול, דזה גופא שחידשה תורה שנאסר הבישול בפני עצמו, אבל כשהבישול אינו עושהו ראוי לאכילה, אין איסור, דלא על בישול כזה דיברה תורה. אמנם לפי ההבנה **שבישול נאסר מצד עצמו**, אין שום קשר בין האכילה לבישול, ולא איכפת לן כלל אם הבישול הזה במהותו מכשיר את התבשיל לאכילה אם לאו, ובכל מקרה יש לאסור את הדבר מדאורייתא.

• **שפיכת רותחים בנקב כיור שיש בו שיירי שומן וגבינה** - בספר ילקוט יוסף (איסור והיתר ח"ג עמ' לח) כתב: "היכא שמבשל בשר בחלב באופן שאין חשש שיבוא לאכול מהתערובת, וכגון באופן שהכיור נסתם משיירי בשר וגבינה, אם מותר לשפוך מים רותחים מכלי ראשון בכיור במקום שהמים זורמים משם, או דיש לחוש בזה משום בישול בשר בחלב. ואי נימא שכל הטעם של איסור בישול בשר בחלב הוא מחשש שמא יבוא לאכול, אם כן הרי בכהאי גוונא ליכא להאי חששא".

• **בישול בשר בחלב שזורקו מייד לאחר מכן** - בשו"ת מנחת פרי (סימן נא) נשאל "האם מותר לבשל בשר וחלב בכהאי גוונא שזורק את המאכל לאחר הבישול", ומסקנתו: "גדר האיסור של בישול בשר בחלב הוא איסור בפני עצמו, וכמדוייק בלשון השו"ע סי' פ"ז. ואם כן יש לאסור לבשל בשר וחלב אף שזורק את המאכל מייד אחר הבישול". אמנם כפי שנתבאר לעיל, נראה כי לשיטת הרמב"ם שאיסור בישול בשר בחלב הוא כדי שלא יבוא לאכול, אין איסור לבשל בשר בחלב המיועד לזריקה, מכיון שאין חשש שיבוא לאכול.

• **בישול בשר בחלב לצורך רפואה** - בתוספתא (חולין פ"ח) מובא: "בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה **אסור ברפואה** ובהנאה", ועמדו המפרשים על ביאור התוספתא, מה נתחדש בכך שיש איסור **להתרפא** מבשר בחלב, והרי כשנאסרה **הנאה** מבשר בחלב, נכלל בזה האיסור ליהנות כשמתרפא מבשר בחלב. וביאר הרוגאצ'ובר (כללי התורה והמצוות אות קלז) "דקאי על המבשל, דאף אם בישלו לרפואה עובר על הבישול, דלא נימא כמו דמבואר בתוספתא דמנחות (פרק י) גבי קצירת חדש לפני העומר דלרפואה מותר לקצור דלא שמה קצירה, קא משמע לן דכאן הוה גדר בישול". ונראה כי כוונתו בדבריו שיש חידוש מיוחד לאסור **בישול** בשר בחלב לרפואה "דכאן הוה גדר בישול", לומר שאיסור בישול בשר בחלב הוא איסור מצד עצמו, ולכן נאסר לבשל אפילו כשמבשלו לצורך רפואה ואין חשש שיבוא לאכול. אכן לסברת הכסף משנה, שנאסר בישול בשר בחלב כדי שלא יבוא לאכול, יש לומר שאין איסור לבשל בשר בחלב לרפואה, מכיון שבאופן שמיעד את הבישול לרפואה אין חשש שיבוא לאכול.

בישול אחר בישול בבשר בחלב

ח. נחלקו הפוסקים האם נאסר לבשל בשר בחלב שכבר נתבשלו.

הפרי מגדים (יו"ד סי' קה משבצות זהב ס"ק ב) כתב: "עוד למדתי ממש"כ בהגהות שבסוף הספר איסור והיתר (כלל ל דין ד) דאסור לבשל חתיכה כבושה מעת לעת בחלב, דמעיקרא כבוש ועתה איסור תורה. ומשמע **דחתיכה שבישלה בחלב** כבר, **מותר לחזור ולבשלה**. ומיהו **בשר מבושל וחלב מבושל אסור לבשול** אחר כך יחד, דיש בישול אחר בישול ולא דמי לשבת ואסור נמי בהנאה". חילוקו של הפרי מגדים, בין נתבשלו שניהם יחד - שמותר לבשלם פעם נוספת, לבין נתבשלו כל אחד בפני עצמו - שאסור לבשלם ביחד, מבואר גם בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן פב).

והאליה רבה (סי' תערג סק"א) כתב: "בשו"ת שער אפרים (סי' לח) האריך במעשה שבישלו חמאה בקדרת בשר בת יומה, האם מותרת להדלקת נרות חנוכה כיון שאסורה בהנאה. ודעתו נוטה להתיר

משום דקיימא לן מצוות לא ליהנות ניתנו. ותמיהני דהא בשר בחלב אסור בבישול, ואף על פי שכבר נתבשל, הא קי"ל (בסימן שיח סעיף ד) לענין שבת, שיש בישול אחר בישול."

בשו"ת יביע אומר (ח"ז יו"ד סימן ה) הביא את דברי האליה רבה, וכתב: "בספר אבני צדק (סי' פז סק"ד) כתב להוכיח שגם לגבי בשר בחלב אמרין אין בישול אחר בישול, עי"ש. ומצאתי בפירוש רבינו גרשום מאור הגולה בחולין (קח, ב) שכתב וז"ל, הכא במאי עסקין בבא מיוורה גדולה של בשר בחלב מבושל, ולקח חצי זית מאותו בשר וחצי זית מאותו חלב, וחזר ובישול פעם אחרת, אבישולו לא לקי שכבר הוא מבושל, אבל לוקה על אכילתו, דהא קא אכיל כזית איסור, ע"כ. הא קמן דס"ל שאין בישול אחר בישול בדין בשר בחלב."

ובשו"ת הר צבי (יו"ד סימן עט) סיכם את השיטות בנדון: "הפליתי (בסימן פז ס"ק יג), והגאון ר"י עמדין בסידורו נסתפקו בזה, ולדעת הפמ"ג (סימן קה משבצות ס"ק ב), וחדושי רעק"א (יור"ד סימן פז), כיון שהוא כבר מבושל אין בישול אחר בישול, וכ"ה בשו"ת חת"ס (יור"ד פב). ובספר מנחת קנאות כתב שמצא כן מפורש בפירוש רבינו גרשום, חולין (קח, ב), ועיין בפמ"ג או"ח (סימן תרעג א"א ס"ק א), שאם היו מעורבים ביחד בבישול הראשון אף על פי שנצטנן ובשולן שנית, י"ל דאינו עובר בבישול אחר כך. אבל בשו"ת שבות יעקב (ח"א סימן לח) כתב, שלענין בשר בחלב אין אומרים אין בישול אחר בישול, וכן כתב ביד אפרים (בקצורי דינים שבסוף סימן פז סעיף ג) דבכל מקום יש בישול אחר בישול בבשר בחלב, ובין אם נתבשל בב"ח יחד ונצטנן והחזירו לאש עד שהרתיח שנית, הרי"ז עובר על איסור בישול."

טיגון בשר בחלב

ט. גם בנדון זה נחלקו הפוסקים, האם נאסר לטגן בשר בחלב.

כתב הפרי מגדים (יו"ד משבצות זהב סימן פז ס"ק א) "והנה צלי אסור מן התורה, עיין פרי חדש (אות ב) וכן הלכה. ועי" טיגון אף דהפרי חדש שם החליט דהוה מן התורה, הנה המנחת יעקב (כלל פה) צידד להקל, וכן משמעות רש"י ותוס' סנהדרין (ד, ב) ועיין מהר"מ שיף (חולין) בסוף הספר, הביא בכבד שרצו לטגנו בשומן וטיגנו בחמאה, צידד גם כן דטיגון לאו בכלל בישול. מכל הלין יש לצדד בהפסד מרובה להתיר מיני טיגון בהנאה, ונאמר דלא הוה דבר תורה."

ובשו"ת יביע אומר (שם) הוסיף: "הפמ"ג (או"ח בהנהגת הנשאל באיסור והיתר סדר ב אות יט) כתב ע"פ דברי המהר"ם שיף והמנחת יעקב להקל בטיגון דלא הוי בכלל בישול, ואין לאוסרו בהנאה, ובספקו הולכים להקל. והגרי"מ אפשטיין בערוך השלחן (סי' פז סק"י וס"ק יא) העלה שהעיקר כדעת רש"י ותוס' שטיגון אינו בכלל בישול לענין בשר בחלב. וכתב בסיכום הדברים: "והגאון רבי יוסף ידיד הלוי בשו"ת שארית יוסף (ח"ב יו"ד סי' א) פלפל גם כן בדין טיגון בשר בחלב אם הוא בכלל בישול, וכתב **שלא יצאנו מידי ספק**. ומעתה כיון שלא נפקא מפלוגתא, נראה שיש להתיר בנדון הדלקת נרות [שיש חשש שמעורב בהם תערובת בשר וחלב], מטעם ספק ספיקא, שמא אין בחמאה תערובת שומן או חלב, ושמא כיון שנתבשלו יחדיו, אין בישול אחר בישול, ושמא אין כאן אלא טיגון שלדעת כמה אחרונים אינו אסור מן התורה, הילכך משרא שרי".

• • •

בישול בשר בחלב לצורך מחקר מדעי

י. על פי יסודות הדברים שנתבארו לעיל דנו הפוסקים האם מותר לבשל בשר בחלב לצרכי מחקר מדעי. הגאון מטשעבין הביא בשו"ת דובב מישרים (סימן ל) כי שאלה זו "נשאל הגאון [מהר"ם שפירא] מלובלין עי" ד"ר לכימיה ירא שמים, להיות שמביאים כמה פעמים לפניו מיני שוקולד כדי לבחון בחינת כימיה אם יש בהם חשש תערובת בבשר וחלב, ועל כן שאל אם מותר לעשות הבחינה על ידי בישול, כיון דבשר בחלב אסור גם בישול. וכתב הגאון מטשעבין: "לדעתי יש לצדד קצת להתיר, דהיכי שכוונתו שעל ידי הבחינה [ניסוי מדעי] יתברר הדבר לבל יכשלו באיסור בשר בחלב, שפיר יש לצדד קצת להתיר, דהנה הכסף משנה הקשה אמרי לוקין על אכילת בשר בחלב הא אין עונשין מהדין, ותיריך וז"ל אי נמי לא

אסרה התורה לבשל בשר בחלב אלא כדי שלא יבוא לאכול". והוסיף: "והנה בש"ס פסחים (י, ב) מבואר דבשעת ביעור חמץ ליכא חשש דלמא אתי לאכול, משום דהוא עצמו מחזיר לשורפו, מיכל קאכיל מיניה. אם כן הכי נמי **כיון דכל כוונתו לבוחנו שלא יכשלו באיסור בשר בחלב**, שפיר **ליכא חשש דילמא אתי לאכול**".

הגאון מטשעבין, הסתמך איפוא **אך ורק** על סברת הכסף משנה בתירוצו השני, שגדר איסור בישול בשר בחלב הוא כדי שלא יבוא לאכול, ולכן אין איסור לבשל בשר בחלב בניסויים מדעיים, כאשר כל מטרת הניסוי היא שלא יכשלו באיסור בשר בחלב, ואז בוודאי אין חשש שיבוא לאכול. וכן נקט לדינא רבי משה סולובייצ'יק, כפי שהביא ידידי רבי צבי שכטר, ראש ישיבת רבנו יצחק אלחנן בניו יורק, בשמו, בספרו מפני הרב (עמ' קנב) "מעשה בסטונדט יהודי באוניברסיטה שהיה שומר מצוות, ורצה לדעת אם מותר לו לבשל בשר בחלב שלא לצורך אכילה, אלא על מנת לעשות עמו ניסוי מדעי, ובא והציע את שאלתו לפני הגר"מ סולובייצ'יק. והשיבו, דלפי דברי הרמב"ם משמע דמותר, שהרי כתב (מאכלות אסורות פ"ט ה"א) שלא שתק הכתוב מלאסור האכילה אלא מפני שאסר הבישול. כלומר, ואפילו בישולו אסור, ואין צ"ל אכילתו. וצריך להבין, איזה קל וחומר הוא זה, דמה ענין אכילה אצל בישול. ומשמע בפשיטות, דאין איסור בבישול בשר בחלב אלא במקום שדעתו שיאכל את התבשיל על ידי מישהו, ואם אסרה תורה אפילו מעשה הבישול אשר הוא רק **ההכנה** לאכילת הבשר בחלב, כל שכן שאסרה התורה האכילה עצמה. ומשמע להדיא דאין איסור בבישול בשר בחלב אלא במקום שאותו הבישול משמש כהכנה לאכילתו, ובמתכנין לעשות עמו ניסוי מדעי, אין איסור".

יא. אולם הגרצ"פ פרנק דן בשו"ת הר צבי (יו"ד סי' עט) "על דבר השאלה ממעבדה כימית, שמביאים שם מיני שוקולד לעשות בדיקה אם יש בהם תערובת של בשר בחלב, והשאלה היא אם רשאים לעשות את הבדיקה ע"י בישול, אם יש בזה איסור בישול בשר בחלב". ובתוך דבריו הקשה על הדובב מישרים "מהא דאיתא ברמ"א (יו"ד סי' פז ס"ו) כלי שעושין בו מים לחפיפת הראש, אין לשמש בו, דעושין אותה מאפר שעל הכירה ורגילות הוא להתערב שם בשר וחלב". והקשה בפלתי (ס"ק טו) "כיון דאתה חושש שיש בו תערובת בשר וחלב ואין ששים לבטלו, אם כן איך יעבור על בישול בשר בחלב, ואינו חושש לאיסור לאו בישול בשר בחלב. ולפי דבריו [של הדובב מישרים על פי הכסף משנה] לא שייך כלל איסור בישול בשר בחלב, כיון שהוא פגום ונפסל מאכילה, **ולכא חשש דילמא אתי לאכול**". וכן הקשה על הדובב מישרים מנדון הפוסקים האחרונים האם מותר להדליק נר חנוכה בחמאה שיש בה בליעת בשר "ולא אישטמיט אחד מהם לומר שלא יהא בזה איסור בישול בשר בחלב משום דהקצה אותו למצוה ובדיל מיניה וליכא חשש דלמא יבוא לאכול". ונראה מדבריו שלא קיבל להלכה את פסק הדובב מישרים להתיר בישול בשר בחלב **רק בגלל הסברא** שכאשר שאין חשש שיבוא לאכול.

ומכל מקום כתב ההר צבי כי "לכאורה, אם השוקולד כבר נתבשל, זה תלוי במחלוקת האחרונים בבשר וחלב שנתבשלו ביחד, אם מותר לחזור ולבשלם אחר כך" [דבריו הובאו לעל **אות ט**]. גם בשו"ת יביע אומר (יו"ד ח"ז סימן ה) האם מותר לבדוק במעבדה חמאה שהיא תוצרת חו"ל, אם יש בה תערובת שומן מן החי, ולאחר שהביא את דברי הפוסקים שהובאו לעיל, ואת הקושיות שהקשו האחרונים על דברי הכסף משנה שגדר איסור אכילת בשר בחלב הוא כדי שלא יבוא לאכול, סיכם למעשה: "וראיתי עוד בשו"ת אהל משה (ח"ב סי' מז אות ד) שדן ג"כ בשאלת בדיקת השוקולד במעבדה כימית, והביא מ"ש הדובב מישרים הנ"ל, וכתב, ולפע"ד אין בזה איסור בישול בלאו הכי, משום שאין בישול אחר בישול בבשר בחלב בכהאי גוונא, לפי מש"כ הפמ"ג והחתם סופר שאם כבר נתבשלו ביחד אין בישול אחר בישול. וכן האריך בזה בשדי חמד (בפאת השדה מע' א כלל ס) וכו'. עכת"ד. ובנדון דידן [בדיקת חמאה] שיש צירוף נוסף דהו"ל טיגון נראה עיקר להקל בזה להתיר הבדיקה. ואפילו בשוקולד יש להקל על פי סברת האחרונים דבכהאי גוונא אין בישול אחר בישול".

וכן מתבאר בדברי הראשון לציון רבי יצחק יוסף, שכתב בספרו ילקוט יוסף (איסור והיתר ח"ג) בכמה מקומות (עמ' מו, קב, קפ ועוד) ובנדון דידן: "דקשה לסמוך על סברת הכסף משנה לבד וללמוד מכאן דין דכל היכא שאין חשש שמא יבוא לאכול, ליכא לאיסור זה, ובפרט שיש להסתפק אם לזה נתכוון הכסף משנה. ולכן סברא זו ראויה להצטרף רק לסניף, כשיש עוד סניפים להקל, אבל אין לסמוך על הסברא הנ"ל לעשות מעשה להקל בלא עוד צירופים.

גם בשו"ת חבל נחלתו (חלק טו סימן כו) דן בשאלה "האם מותר, ובאלו תנאים, לבשל בשר בחלב לשם צרכים מדעיים, כגון לייצר תרופה. ולאחר שהביא את דברי הרמב"ם בספר המצוות (לא תעשה קפו) "ומי שבשלו [בשר בחלב] לוקה ואף על פי שלא אכלו", והמובן מדבריו "שאינן כאן איסור כסייג שמא יבוא לאכול, אלא איסור בפני עצמו. וכן כתב בספר חרדים [לעיל אות ד] שלא לבשל בשר בחלב אפילו אינו רוצה לאוכלו אלא להאכילו לנכרים או לדבר אחר". והסיק כי "לכאורה אין שום צד של היתר לעשות תרופה מבשר בחלב אפילו על ידי בישול נכרי, אלא אם כן היא תרופה מצילת חיים, וגם אז רק על ידי נכרי ולא על ידי ישראל".

עם זאת, למעשה הציע החבל נחלתו פתרון, לבשל סוגי בשר שמותרים בבישול מהתורה לצורך ניסויים מדעיים, על פי פסק השו"ע (יו"ד סי' פז סע' ג) "בשר טהורה בחלב טמאה, או בשר טמאה בחלב טהורה, מותרים בבישול ובהנאה", כדבריו: "נראה איפוא שזו הדרך הפשוטה ביותר לעשות ניסויים מדעיים בבישול בשר וחלב, או בבשר חיה ועוף טהורים, או בבשר טמאים עם חלב, ומותר לבשלם. ורק אסור לחולה שאין בו סכנה לאוכלם ללא תוספת דברים מרים".

בישול בשר בחלב לצורך לימודי הסמכה

יב. ממוצא הדברים נבוא להשיב על השאלה, האם מותר לבשל בשר בחלב במסגרת לימודי הכשרה במקצועות הבישול. והנה לעיל נתבאר ג' סברות להיתר בישול בשר בחלב:

- סברת הכסף משנה להתיר בישול בשר בחלב כאשר אין חשש שיבוא לאכול.

- דברי הפוסקים שהתירו בישול בשר בחלב שנתבשלו כבר.

- דברי הפוסקים שהתירו טיגון בשר בחלב.

ונתבאר כי הגאון מטשעבין והגר"מ סולובייצ'יק הסתמכו על סברת הכסף משנה בלבד, ואילו מדברי ההר צבי נראה, וכן מפורש ביביע אומר, שיש להסתמך על דבריו רק בצירוף סברות נוספות. ועל כן בנדון דידן, יש לבחון את המציאות בשעת לימוד הבישול, ולחלק בין עבודות בישול שיש לחשוש שמא יבוא לאכול, ומבחינים שהנבחן אינו מורשה לטעום מהמהאכלים שמכין.

ובמידה ואין חשש שהתלמיד יבוא לאכול ממה שמבשל, השאלה האם רשאי לבשל או לא, תלויה ועומדת במחלוקת הפוסקים האם ומתי מסתמכים על סברת הכסף משנה.

ואם יש חשש שיבוא לאכול ממה שמבשל, לכאורה אין מקום להיתר.

וכאשר מבשל בשר וחלב שנתבשלו כבר, או מטגן בשר בחלב, הדין תלוי ועומד במחלוקת הפוסקים בנדונים אלו, כמבואר לעיל.

הרחקת החשש שיבוא לאכול על ידי נדר

יג. לסיום, חשבתי להציע לתלמיד בבית הספר לבישול, לאסור על עצמו בקונם אכילת בשר בחלב, כדי להסיר את החשש שיבוא לאכול ממה שמבשל.

אני מבסס את דברי על הוראה שמצאתי בשם הגר"ש אלישיב, בספר אשרי איש (פסח פרק ? סע' כ) וז"ל: "בעלת תשובה שבעלה לא שב ואוכל חמץ בפסי, תאסור בקונם את החמץ, ואז מותר לה לגור בבית. והביא רבנו [הגר"ש] דוגמאות שכשיש איסור אחרינא לא חיישיבנן שתבוא לאכול. וכן מצינו גבי

בכור שאף על פי שהכהן אינו נאמן לומר שנפל בו מום מאליו, מכל מקום כתבו האחרונים שאן היה כו
עוד איסור, נאמן, והוא הדין הכא שמוסיפה על עצמה איסור נדר".

ועל פי זה יתכן שאם התלמיד יאסור על עצמו בנדר לאכול בשר בחלב, שוב אין חשש שיבוא לאכול ממה
שמבשל בשר בחלב בבית הספר ובמבחני הההסמכה, ועל פי סברת הכסף משנה הנ"ל, לא יאסר עליו
הבישול.

עם זאת, מחובתי לציין כי הוראה זו **מפי השמועה** בשם הגרי"ש לא נתבררה לי כל צורכה, שהרי לפי זה
תמוה מאד היאך זה כאשר דנו מרן השו"ע והפוסקים (יורה דעה סימן קי"ז) בענין האיסור לסחור
במאכלים אסורים, מהחשש שמא יבוא לאוכלו (ש"ך שם סק"ב ששם שו"ת הרשב"א ח"ג בימן רכג), לא
מצינו לאף אחד מרבותינו הראשונים והאחרונים שימצא פתרון פשוט להתיר את המסחר ע"י נדר
שיבטל את החשש לאכול, וצע"ג.

לסיכום:

בנדון בישול בשר בחלב לצורך ניסוי מדעי, הורו להיתרא שני גדולי הדור הקודם, הגאון מטשעבין
והגאון רבי משה סולובייצ'יק, בנימוק שאין איסור בישול בשר בחלב כאשר אין חשש שיבוא לאוכלו.
ולעומתם, הגרצ"פ פרנק והגר"ע יוסף התיירו רק בצירוף סברות נוספות, כאשר מדובר בבשר וחלב
שנתבשלו, או בטיגון בשר בחלב.

ובנדון בישול בשר וחלב לצורך לימוד הסמכה, יש לבחון את המציאות האם יש חשש שיבוא לאכול
ממה שמבשל, או לא, וכמבואר לעיל. ויתכן שעל ידי שיאסור על עצמו בנדר אכילת בשר בחלב, יש
מקום להתיר.